

dr. Szigeti Endre

Takaróné Gáll Beatrix az első női közgazdasági magántanár

1938. május 6-án Takaró Gyuláné dr. phil. et oecon. Gáll Beatrix azzal a tiszteletteljes kérelemmel fordult a műegyetem közgazdaságtudományi karához és ennek dékánjához, hogy egyetemi magántanári képesítésre bocsátani kegyeskedjenek. A kar a kérelmet elfogadta és egyben a magántanári képesítés alapjául szolgáló „Gazdaságetika” című művet bírálatra kiadta dr. Heller Farkas és dr. Erődi-Harrach Béla ny. r. tanároknak. 1939. december 3-án Heller Farkas, 1940. május 11-én Erődi-Harrach Béla benyújtotta véleményét a tekintetes karnak. 1940. szeptember 25-én Takaróné sikeres magántanári kollokviumot tett. 1940. október 30-án Takaróné „Abszolút és relatív igazságok a közgazdaságtanban” címmel magántanári próbaelőadást tartott. A kar a próbaelőadást elfogadta és Takaró Gyuláné dr. Gáll Beatrixot „A közgazdaságtan bölcséleti vonatkozásai” című tárgykörből képesítettnek nyilvánította. 1940. november 4-én a kar dékánja a határozatot tudomásul vétel és megerősítés-végett a miniszter elé terjesztette. 1940. december 4-én a vallás- és közoktatásügyi minisztérium államtitkára aláírta a megerősítő leiratot. 1940. december 10-én aláírták és 12-én az érintettnek megküldték a magántanári oklevelet. Két és fél év alatt egyetemi előadói jogot szerzett a műegyetem első női magántanára, Takaróné dr. Gáll Beatrix. Az idáig vezető út természetesen sokkal hosszabb és bonyolultabb volt.

Gáll Beatrix 1894. december 30-án született Kiskunfélegyházán. Édesapja, miként annak felmenői is, jogász volt. Édesanyja evangélikus lelkész családból származott. Hatan voltak testvérek: öt lány és egy fiú. Valamennyien gondos nevelésben részesültek és diplomát szereztek. Nyelveket tanultak és különböző hangszeren játszottak. Gáll Beatrix zongorázni, hegedülni és orgonálni tanult, aminek később hasznát is vette. Gyermekkora szép volt, de nem könnyű. Hat éves volt mindössze, amikor édesapja el-

hunyt, édesanyja a továbbiakban egyedül kormányozta a nagy család életét. A szerényebb körülmények azonban mit sem változtattak az igényes, magas erkölcsi értékeket mindenek fölé helyező otthoni emberi tartásra és teljesítményre ösztönző légkörén. Gáll Beatrix egész életútja tanúsítja, hogy a mag termékeny talajba hullt. A legkisebb testvér - miként oly sok mesében is - a szülői házból jó örökséget - tehetséget, szorgalmat, nemes gondolkodást, szellemi igényességet - kapott és örökségével jól sáfárkodott. A legkisebb testvér bejárta a nagyvilágot - sokat utazott és sokat tanult. Járt Európa majd minden országában, Amerikában, Ázsiában és Afrikában. A költségek nagy részét szakirodalmi munkásságának honoráriumából fedezte. Semmit sem kapott ingyen. De nem is kért. Tanulmányaiban a tudásvágy mellett az serkentette, hogy már kora ifjúságától kezdve - önmaga eltartásáról mindig gondoskodni tudjon. Elsőként elemi iskolai tanítónői oklevelet szerzett a kiskunfélegyházi képzőben, 1913-ban. Az ezzel párhuzamosan folytatott zenei tanulmányokat a tízosztályos kecskeméti zeneiskola zongora tanszakán egy évvel később szerzett végbizonyítvánnyal zárta le. 1914-től 1917-ig az Erzsébet Nőiskolában tanult, s szerzett polgári iskolai tanári oklevelet mennyiség- és természettudományi szakon. Egyidejűleg kereső foglalkozást is üzött: a kőbányai református templom énekkarának vezetője és orgonistája volt. A következő két esztendőben (1917-19-ben) a pesti tudományegyetem bölcsészet-tudományi karának rendkívüli hallgatójaként matematika-fizika szakos középiskolai tanári oklevelet kapott. Az emberek többsége ennyi tudás - és diploma - birtokában tanulmányait befejezettnek nyilvánítja és munkához lát. Ami a munkát illeti, ő is így cselekedett: 1919-ben kezdte tanári munkáját a VIII. kerületi állami tanítóképzőben, immár Takaró Gyula hitveseként. Ám az e tanintézetben 1923-ig végzett munka mellett filozófiai tanulmányokat folytatott és 1924-ben bölcsészdoktori oklevéllel gyarapította diplomáinak gyűjteményét. Doktori értekezése dr. Eötvös József etikai világnézetével foglalkozott. Eközben az általános létszámcsökkenés áldozatává vált; mint a tanári kar legfiatalabbját, elbocsátották. Ez anyagi helyzetén bizonyára rontott, de a disszertáció megírását megkönnyítette. Emellett hozzájárult ahhoz, hogy a hazai közgazdaságtudomány művelőinek tábora egy értékes személlyel gyarapodjon.

Történt ugyanis, hogy ekkoriban matematika-fizika szakos tanárokból felesleg, közgazdasági szaktanárokból hiány mutatkozott, így Takaróné dr. Gáll Beatrix az utóbbi képzettség megszerzése mellett döntött. A szükséges tanulmányok elvégzése után, 1924-ben a bölcsészdoktori cím mellett a könyvvitel, kereskedelmi ismeretek és kereskedelmi levelezés szakos tanári oklevelet is átvehette. Ennek birtokában 1925-ben megkezdte közgazdasági szaktanári működését, s ezt a pályát már - sok sikerrel ékesítve - végig is járta. 1958-ban ment nyugdíjba. De addig még sok minden történt. Tanulmányi felügyelővé nevezte ki a miniszter 1939-ben. Kereskedő leányiskolát szervezett 1941-ben és igazgatót 1946-ig, amikor is kereskedelmi leány-középiskolai igazgató lett, s volt 1951-ig. Végül az I. István Közgazdasági Technikumot vezette 1955-1958 között.

Tanítás közben nem csak megszerette a közgazdaságtant, hanem a benne való elmélyedésre is kedve támadt. Ezért 1929-1931-ben megszerzte a közgazdaságtudományi egyetemi végzettséget, majd 1933-ban a közgazdasági doktori oklevelet is. Doktori értekezése a tiszta ökonómia és az univerzalizmus viszonyát taglalta.

Tudását rendszeresen gyarapította más utakon is. Több ízben vett részt külföldön rendezett nemzetközi közgazdasági és szociológiai tanfolyamon.

Sokat olvasott, így sokat is írhatott. A harmincas években számos könyvismertetése jelent meg a Közgazdasági Szemlében. A műfaj ez idő tájt úgy látszik, nagy megbecsülésnek örvendett, mert a folyóirat sűrűn jelentkező recenzense volt Heller Farkas is, aki egyben a lapot szerkesztette is. A lapban olvasható Takaróné doktori értekezése és két más közleménye is. Ugyancsak a harmincas évek termése a Dánia közgazdasági életét bemutató tanulmány a Gazdaságetika c. könyv és fő műve, a társszerző bevonásával készített A közgazdasági elméletek története c. jelentős munka. Ezek mellett - a későbbiekben is - tankönyvek írásában és szerkesztésében működött közre. A tudományos pálya csúcsát publikációban feltétlenül a közgazdaságtan-történeti mű, rangban az egyete-

mi magántanári cím jelentette. Ez utóbbit a korabeli sajtó nem hagyta szó nélkül. Fényképes interjút közölt vele többek között a Magyar Nők Lapja Csodálatos női karrier címen. A cikk jól ábrázolja az újdonsült egyetemi magántanár számos diplomával és persze az ezekhez tartozó kemény munkával kikövezett addigi pályáját csakúgy, mint kedves, barátságos, közvetlen és szerény egyéniségét; az értelmiségi, a háziaszszony, a tehetséges muzsik, sőt kvalitásos festő, a szerető hitves és anya vonzóan sokoldalú képét.

A tanításnak szentelte életét. A középiskolai és egyetemi katedra, valamint a nyomtatott publikációk mellett a rádióban tartott előadásain keresztül is terjesztette a tudást és a szilárd erkölcsi tartást, mellyel oly nagy mértékben rendelkezett. Nyugdíjazása után is sokáig tanított még. E tevékenységét csak néhány évvel 1980-ban bekövetkezett halála előtt hagyta abba.

Első jelentősebb munkája *A tiszta ökonómia és az univerzalizmus viszonya* című¹ közgazdasági doktori értekezése volt, amely írás a szerző kettős érdeklődését tükröző komoly munka volt. Takaróné erre az időre mind a filozófiában, mind a közgazdaságtanban elmélyült tudást szerzett. Ez tette őt alkalmassá arra, hogy a tudományos közvéleményt élénken foglalkoztató kérdéskört elemzés tárgyává tegye és ennek alapján önálló véleményét kialakítsa. Ebben az írásában már megismerkedhünk tudományos módszerének egyik alapvető jellegzetességével: Takaróné minden elméletben elsősorban az értéket, a maradandót, a becsülendőt keresi és csak másodsorban a tévest, a mulékonyt, az elvetendőt.

Így az univerzalizmus jelentős érdemének tekinti, hogy ráirányította a figyelmet a történeti és erkölcsi összefüggésekre. Úgy gondolja, hogy az univerzalizmus ezzel gazdagította tudományunkat. Ugyanakkor rámutat arra is, hogy a tiszta ökonómia teljes tagadása elfogadhatatlan, részben az általa elért kétségtelen eredmények miatt, részben pedig ezért, mert a tudomány fejlődésének nem az előző alkotások szétzúzásával, hanem szerves felhasználásával kell végbemennie. Ezzel is összefügg Takaróné

módszerének másik fontos sajátossága: az ellentétesnek ismert felfogásokban felkutatni a közöset, az összeilleszthetőt. Ezt írja: "A gazdasági elméletek útjai sem keresztezik feltétlenül egymást, ha ellentétesek is.

A tiszta ökonómia szélesíti és mélyíti a közgazdasági jelenségek megismerésének körét, mialatt magából a gazdasági életből magyarázza a gazdasági folyamatokat. Ugyanakkor az univerzális rendszerek merészen ívelő emelkedéssel viszik előbbre tudományunkat azzal, hogy bizonyos távlatba állítva, szoros kapcsolatba hozzák az emberi tevékenység más területeivel.

A két kutatási irány nem összeférhetetlen. Kiegészítik egymást anélkül, hogy az egyik megdöntené, feleslegessé tenné a másikat.

Félreértés ne essék, nem a felületes szemlélő óvatos „egyrészt-másrészt” technikájáról van szó. Takaróné igen alaposan elemezte a két eltérő irányzatot és ennek alapján talált egymást kiegészítő értékeket. Láthatóan csak akkor vette kezébe a tollat, amikor a téma sokoldalú megismerésének, az irodalom naprakész feldolgozásának és véleménye kialakításának nehéz munkájával végzett. A magabiztos anyagismeret, a széles körű, a kapcsolódó területekre is kiterjedő tudás Takaróné írásainak további jellemző vonása. Mindezt későbbi művei is tanúsítják. Így az 1938-ban megjelent és magántanári képesítésének alapjául szolgáló „Gazdaságetika” című tankönyve. Mint írja, a gazdaságetika a hazai irodalomban eléggé elhanyagolt volt. Vonzódása a témához azonban elsősorban nem ebből származik. Bár iskolái eredetileg a természettudományok és a matematika köreibe vezették, hamar feltámadt érdeklődése az emberi lét általánosabb kérdései iránt. Ezért folytatott párhuzamosan filozófiai tanulmányokat is. Mindig a megismerhetetlen igazság megközelítése, az erkölcsi követelmények feltárása és valóra váltása, az emberi kötelességek és jogok összhangba hozása vezérelte munkásságát. Ez tükröződik a Gazdaságetika c. könyvében is. Minthogy azonban ekkor már a közgazdaságtan is közel állt szívéhez, az emberiség örök sorskérdéseit ezzel összekapcsolva vizsgálta. Úgy gondolta, miután a közgazdaságtan tárgya a gazdaság, emberek működésének színtere, az ezt vizsgáló tudományoknak számításba kell vennie az emberek örök tulajdonságait és törekvéseit, az erkölcsi szempontokat is.

Takaróné mindenekelőtt leszögezi, hogy a gazdaságetika alkalmazott etika, amely a tiszta ökonómia testvértudománya, annak mintegy teljesé tevője. Mint írja, „a gazdaságtudomány sem nélkülözheti kutatási körének azt az elvontabb, magasabb rendű részét, amely a gazdasági feladatok végső értelmével foglalkozik”.⁴ A továbbiakban sem az egyén erkölcsi magatartása és gazdasági tevékenysége közötti viszony eléggé sokat tárgyalt témájával foglalkozik, hanem újszerű módon azt vizsgálja, hogy a változó filozófiai eszmék és eszmények hogyan hatottak a gazdasági eszmék és eszmények alakulására. E célból vizsgálta a gazdaságetika helyét a tudományok rendszerében és igyekezett meghatározni a gazdasági erkölcs (ő az ethosz kifejezést használja) fogalmát és jellemzőit. Munkájának fő része annak a párhuzamnak a bemutatása, amely az általános erkölcsi eszmények és a gazdasági élet eszményei között az egyes korokban szerinte felfedezhető. Így sorra veszi a hedonizmus (élvezettan), az eudaimonizmus (boldogságtan), a perfectionizmus (tökéletességtan), az imperatívizmus (Kant kategorikus imperativusa) és a spiritualizmus (szellemiség) eszményeit, majd az ezeknek szerinte megfelelő gazdasági eszményeket: a gazdasági hedonizmust, az utilitarizmust, a produktívizmust, a gazdasági egyensúlyt és végül a nemzeti jólétet. Ez az eredeti és önálló gondolkodásra valló gondolatmenet a fejlődésben való hitet fejezi ki, ami egész könyvének vezérfonala egyúttal. A fejlődés tartalma Takaróné ábrázolásában az erkölcsi tökéletesedés, ami nem jelenti azt, hogy ne ismerné fel az egyéb tekintetekben a történelem során végbement előrehaladást. A technikai fejlődés, a termelés és forgalom bővülése, az emberi életkörülményeket javító pozitív változások nagyjelentőségük felfogása szerint is. Am ezeket eszközöknek tekinti az erkölcsi tökéletesedés szolgálatában. Szemlélete tudatosan dualista. Amint írja „közgazdasági vizsgálódásaink keretében a szellem és anyag dualizmusát valljuk.... A közgazdaságtan sokfelé ágazó, kutató munkája mintegy a gazdasági élet anyagi, testi vonatkozásait keresi. Ezzel szemben a gazdaságetika, a gazdasági élet szellemi vonatkozásait, önálló értékeit s az emberi élet felsőbbrendű céljaiban való részesülést tanulmányozza”.⁵

Mint Heller Farkas professzor, Takaróné habilitációs kérelmének egyik hivatalos bírálója írta "véleményes jelentésében", az általános és gazdasági erkölcs eszményeinek e dualisztikus párhuzamba állítása, történeti és tartalmi elemzése, bár vitatható, de egy "új irányba nyújtott bepillantás". Ezért szerzőjének tudományos önállósága és átfogó szemléletre való képessége kétségtelen tény. A másik bíráló, Erődi-Harrach Béla professzor pedig így írt a Gazdaságetikáról: "A gazdasági cselekményekben megnyilatkozó erkölcsi vonatkozás, vagyis a gazdasági ethosznak az egyes korokban különböző érvényesülési tere a gazdasági élet és a közgazdaságtudomány kertében, e kapcsolat változásait mutatja és ezekben a változásokban a gazdasági életre vonatkozófejlődési processzus jelenik meg: ezek a gazdasági élet különböző életformái, ami magának a gazdasági egésznek különböző kifejlődése. Ebben az osztályozásban a teljesebbé válás értékfogalma mutatkozik, ami az ő magyarázatában a közgazdaságnak teljesebbé, egységesebbé alakulását jelenti. Részeknek és elemeknek mennyiségében új egységet állapít meg. Gondolkodásában kiemelkedik gondolkodásának egységre törekvő funkciója".⁶ Valóban, Takaróné célja a kijelölt részterületek tüzetes elemzése a gazdasági ethoszt a maga teljességében és tisztaságában megvalósító egység megközelítéséhez. Az öt gazdasági eszmény mindegyikében azt vizsgálja, hogy bennük kibontakozhat-e a gazdasági élet teljessége; mennyiben érvényesülhet az egyéni és közösségi szempont; milyen világnézet szolgál alapul; hogy milyen gazdasági rendben dominálnak és végül az adott eszmény lehető legjobb megközelítése milyen eredményekre vezet a gazdasági életben. „Gazdaságetikánk legfőbb feladatának azt tartjuk - írja Takaróné -, hogy az egyes gazdasági eszményekről teljes és hű képet nyújtsunk, s hogy végül rámutassunk arra a legfőbb eszményre, amelyben a maga teljességében kiábrázolódik a gazdasági ethosz”.⁷ A legfőbb eszményhez vezető út ábrázolása nem csak élvezetes olvasmány, amely gazdag elmélettörténeti anyagával és példás rendszerezettségével sok tanulságot nyújt. Kitűnő képet rajzol egyúttal a szerző éleslátásáról, társadalmi problémák iránti fogékonyságáról és az emberiség tökéletesedésébe vetett őszinte - és a mából visszatekintve kissé talán naivnak tűnő hitéről. Vegyünk néhány példát. Az imperatív-

izmusnak megfelelő gazdasági eszmény, az egyensúly kezdetben a politikai életben keres megvalósítást. A gyakorlat azonban jelentősen eltér az elvektől - mutat rá Takaróné. „A szabadság a gazdasági életben szabad versennyé lesz, s a gyengét kiszolgáltatja az erősnek. Az egyenlőség helyét elfoglalja a gazdasági elnyomás. A testvériség pedig egyszerűen elsikkad. A régi és az új gazdasági helyzet között mindössze csak az a különbség, hogy a régi földesúri önkény helyett a tőkehatalom jut hatalomra.”⁸

Az ily módon felborult egyensúly helyreállítására törekvő társadalom azután többek között - a szociálpolitikával és a szövetkezeti mozgalommal igyekszik segíteni magát. Ám a gazdasági egyensúly - mutat rá Takaróné -, bár a fejlődés kikerülhetetlen láncszeme, a gazdasági ethos kibontakozásának nem végső foka. Nem az, mert nem veszi figyelembe az embert, akit a gazdaságnak szolgálnia kell. Ezért tovább kell haladni az igazi életeszmeny keresésében, s az utolsó lépés ezen az úton az igazság és jószág megvalósítására törekvő szellemi élet értékét hirdető spiritualizmushoz vezet. Ennek gazdasági megfelelője az eszmények sorában a nemzeti jólét. Ez a világnézet a munka szerepén keresztül hatol be a közgazdasági felfogásba. "A nemzeti jólét eszményének szemszögéből nézve - írja Takaróné - a munka nem csupán jövedelemszerzésünk eszköze, hanem terveink, eszményeink, egyéni kibontakozásának megvalósítója is... Az így értelmezett munka lassan kioltja az osztályérdeket. A születés arisztokráciája helyett megteremt a munka arisztokráciáját."⁹

A nemzeti jólét eszménye természetesen magában foglalja a nemzeti elemet is. Érdemes hosszabban idézni a gyanútlan és optimista tudós idevágó sorait. "A mai életfelfogás mellett kibontakozó nemzeti jelleg minden más eddigittől különbözik. A háború előtt még mindenütt imperialista, kifelé terjeszkedő hatalmi törekvések szolgálatában állott. Ma a legtöbb állam inkább belügyi állapotainak tisztázására fordítja erejét. Rendezi a szociális kérdéseket, hadat indít a munkanélküliség ellen, gondol a jövedelem- és vagyoneelosztás egyenletesebbé tételére és a belső gazdasági erők hatékony kibontakoztatására.

Ezek a törekvések azt mutatják, hogy bármilyen jellemző vonásai is vannak a nemzeti jólét eszményét tápláló világnézetnek, végeredményben nem más ez, mint a gyakorlatban megvalósult krisztusi tanok kivirágzása. A nemzeti jólét eszményében fellépő szolgálat kivánalma egyúttal a keresztyén etika alapvető tanítása. Az a gondolat pedig, hogy a közjólét érdekében le kell omlania az egyes társadalmi osztályok között fennálló nagy vagyoni és jövedelemkülönbségeknek, a felebaráti érzés és testvériség krisztusi értelmének hirdetése.¹⁰ A Gazdaságtan szerzőjének meggyőződése szerint a nemzeti jólét megteremtése nehéz, sok fáradozást igénylő, távoli megvalósulást ígérő feladat. De teljesíthető.

A hamarosan bekövetkezett világegés és az azt követő, napjainkban csak mélyülő válság egyenlőre nem igazolta e szép eszme létjogosultságát. Nem vethetjük szerzője szemére.

Mint már említettük a Gazdaságtan szolgált a sikeres egyetemi magántanári habilitációs eljárás alapjául. Mégis, joggal állítható, hogy az ugyanezen évben napvilágot látott másik könyve, A közgazdasági elméletek története Takaróné tudományos csúcsteljesítménye. Ennek tárgyalása azonban már meghaladja előadásunk kereteit.

Takaróné dr. Gáll Beatrix tudományos tevékenysége a későbbiekben háttérbe szorult. Amint arra már utaltunk, a tanítás, az iskolaszervezés és-irányítás került a fő helyre. Számos tankönyv, olvasókönyv, tanulmányi segédlet összeállításában vett még részt és e téren sem engedett szigorú minőségi követelményeiből. Működését siker és elismerés kísérte. Alighanem boldog ember volt. Bár a szerető családi gondoskodást már 14 éves korától az önerőből való létfenntartás váltotta fel, a minduntalan elé tornyosuló újabb akadályok sikeres leküzdése egyre erősebbé és derűsebbé tette. A küzdés számára a sikerek örömét hozta. Férje s fia a család melegét, munkája a tudományos közvélemény, a kollégák megbecsülését, a tanítványok tiszteletét nyújtotta neki. Emlékét gyérülő számú tanítványai ápolják, művei pedig megőrzik.

Hivatkozások

1. Takaróné dr. Gáll Beatrix: A tiszta ökonómia és az univerzalizmus viszonya *Közgazdasági Szemle*, 1933. 12. sz. 745-784. old.
2. Takaróné: A tiszta ökonómia és az univerzalizmus viszonya *Közgazdasági Szemle*, 1933. 12. sz. 745. old.
3. Takaróné dr. Gáll Beatrix: A tiszta ökonómia és az univerzalizmus (egyetemi doktori értekezés)
Budapest, 1932. 118. old. (kézirat)
4. Takaróné dr. Gáll Beatrix: *Gazdaságetika*
Magyar Közgazdasági Társaság, *Közgazdasági Könyvtár XX. köt.*,
Budapest, 1938. 22. old.
5. Takaróné: *Gazdaságetika*, 75. old.
6. Heller Farkas dr. és Erődi-Harrach Béla dr. ny. r. tanárok véleményes jelentése, 6. old. *BKE Irattára*, 6/B-45.
7. Takaróné: *Gazdaságetika*, 97. old.
8. Takaróné: *Gazdaságetika*, 196. old.
9. Takaróné: *Gazdaságetika*, 188-189. old.
10. Takaróné: *Gazdaságetika*, 190. old.